

नेपालको संविधान, २०७२ प्रारम्भिक मस्यौदामा फरक मत प्रस्ताव

क्र.सं	शिर्षक	भग, धारा/उपधारा	मस्यौदा	फरक मत	फरक मतको औचित्य
१	प्रस्तावना	अंतिम अनुच्छेद	संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न संविधानसभा मार्फत यो संविधान जारी भएको घोषणा गर्दछौं ।	संघीय <u>धर्मनिरपेक्ष</u> लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न संविधानसभा मार्फत यो संविधान जारी भएको घोषणा गर्दछौं ।	धर्मनिरपेक्ष जस्तो महत्वपूर्ण विषयलाई प्रस्तावना मै राख्न लाई
२	प्रारम्भिक	१:४:१	नेपाल स्वतन्त्र, अविभाज्य, सार्वभौमसत्तासम्पन्न, धर्मनिरपेक्ष, समावेशी लोकतन्त्रात्मक, समाजवाद उन्मुख, गणतन्त्रात्मक, बहुजातीय राज्य हो, जसलाई संक्षेपमा नेपाल भनिनेछ ।	नेपाल स्वतन्त्र, अविभाज्य, सार्वभौमसत्तासम्पन्न, धर्मनिरपेक्ष, <u>संघीय</u> , समावेशी लोकतन्त्रात्मक, समाजवाद उन्मुख, गणतन्त्रात्मक, बहुजातीय राज्य हो, जसलाई संक्षेपमा नेपाल भनिनेछ ।	नेपाली राज्यको चिनारीमा संघीय भनेर उल्लेख गर्नु आवश्यक छ ।
३	प्रारम्भिक	१.७.२	नेपाली भाषाको अतिरिक्त प्रदेशले आफ्नो प्रदेशभित्र बहुसंख्यक जनताले बोल्ने एक वा एकभन्दा बढी अन्य राष्ट्रभाषालाई कानुन बमोजिम प्रदेशको सरकारी कामकाजको भाषा निर्धारण गर्न सक्नेछ ।	नेपाली भाषाको अतिरिक्त प्रदेश, <u>स्थानीय सरकार र स्वायत्त क्षेत्रमा सरकारी कामकाजको भाषाको लागि बहुभाषा नीति हुने र त्यसमा कुन कुन भाषा हुने कुरा सम्बन्धित प्रदेश, स्थानीय सरकार र स्वायत्त क्षेत्रको व्यवस्थापिकाले कानून बनाई निर्धारण गर्ने छ ।</u>	प्रदेशको संख्या ८ किटान भएको अवस्थामा बन्न जाने प्राय प्रदेशमा नेपालीको अतिरिक्त अन्य दुई वा दुई भन्दा बढी भाषाभाषिहरूको संख्या धेरै हुने देखिन्छ । यो कुरा नगरपालिकाको हकमा पनि लागू हुन्छ र गाउँपालिकाको आकार हालको भन्दा ठूलो हुन जाने कुरालाई पनि मध्यनजर राख्नु पर्ने हुन्छ ।
३ (ख)	प्रारम्भिक	१:९:घ	नेपालको हुनेछ ।	नेपालको राष्ट्रिय जनावर <u>एक सिङ्गो गैँडा</u> ... हुनेछ ।	
४.	मौलिक हक र कर्तव्य	२१(१)	सम्मानपूर्वक बााचन पाउने हक : प्रत्येक व्यक्तिलाई सम्मानपूर्वक बााचन पाउने हक हुनेछ ।	सम्मानपूर्वक बााचन पाउने हक : प्रत्येक व्यक्ति <u>तथा जाति वा समुदायलाई सम्मानपूर्वक बााचन पाउने हक हुनेछ ।</u>	व्यक्ति मात्र होइन जाति वा समुदायले सम्मान पूर्वक बााचन पाउने हक उसको नैसर्गिक हक

					हो । जातीय विभेदको अनुभव भएको मुलुकको लागि यो हक विशेषरूपमा जरुरी छ ।
५.	मौलिक हक र कर्तव्य	२२(१)(घ)	स्वतन्त्रताकाहक: संघ र संस्था खोल्ने स्वतन्त्रता,	स्वतन्त्रताको हक: संघ र संस्था खोल्ने तथा परम्परागत एवं प्रतिनिधिमूलक संस्था संचालन गर्न पाउने स्वतन्त्रता,	पम्परागत एवं प्रतिनिधिमूलक संस्था संस्कृति र स्वशासनका अभिन्न अंग भएकाले अन्तर्राष्ट्रिय कानूनहरुको मान्यता अनुरूप यस्तो संस्था संचालन गर्ने हक हरेक समुदायलाई सुनिश्चित गर्न जरुरी छ ।
६	समानताको हक	३:२३:३	तर आर्थिक रुपले विपन्न, सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी, आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेशी, थारु, किसान, मजदूर, उत्पीडित वर्ग, मुस्लिम, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, लोपोन्मुख समुदाय, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय र पिछडिएको क्षेत्रको नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासको लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।	<i>(क) सामाजिक, आर्थिक विपन्न वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, लोपोन्मुख समुदाय संरक्षण, सशक्तीकरण र विकासको लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।</i> <i>(ख) अन्य विभिन्न कारणले पिछडिएका किसान, मजदूर, उत्पीडित वर्ग, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय र पिछडिएको क्षेत्रको नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासको लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।</i>	सामाजिक सांस्कृतिक कारणले पिछडिएका र अन्य कारणले बहिष्करणमा परेकाको बर्गिकरण गर्दा नीति निर्माणमा स्पष्टता र सहजता हुने । साथै पिछडिएको क्षेत्रको नागरिक भनेर उल्लेख गरेपछि खस आर्यलाई यस वर्गमा राख्न आवश्यक देखिन्दैन।
७.		२५	न्यायसम्बन्धीहक	उपधारा थप हुनुपर्ने <i>(११) कुनै पनि व्यक्ति तथा समुदायको न्यायिक हक संरक्षित हुनेछ । आदिवासी जनजातिहरुलाई यस संविधान तथा</i>	सबै क्षेत्रका आदिवासी जानजाति समुदाय र सदस्यहरुलाई सहज न्यायिक पहाचलाई सुनिश्चित गर्न, सामाजिक न्याय प्रदान गरी समाजमा दीगो शान्ति र

				<u>अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको मापदण्ड अनुरूप</u> <u>अर्नो न्यायिक संस्था र प्रथाजनित</u> <u>कानूनको अभ्यास गर्ने हक हुनेछ ।</u> <u>न्यायिक, अर्धन्यायिक वा प्रशासनिक</u> <u>निकायहरूको कार्यक्षेत्रमा आदिवासी</u> <u>जनजातिहरूको प्रथाजनित कानूनको</u> <u>अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको मापदण्ड अनुरूप</u> <u>मान्यता हुनेछ ।</u>	मेलमिलाप कायम गर्न यो प्रावधान थप गरिएको हो ।
८		२६	<u>अपराध पीडितको हक:</u>	<u>अपराध पीडितको हक:</u> <u>उपधारा थप हुनुपर्ने</u> <u>(३)मातृभाषि समुदायका पीडित र</u> <u>अभियुक्तलाई मातृभाषामा मुद्दाको</u> <u>अनुसन्धान, तहकीकात तथा कारबाही</u> <u>सम्बन्धी जानकारी पाउने हक हुने छ ।</u>	भाषा नबुझ्ने भएकै कारण स्वच्छ सुनुवाई तथा निष्पक्ष न्यायबाट कसैलाई पनि वञ्चित नगर्न, न्यायकर्तालाई न्यायीक मनको प्रयोग गर्ने वातावरण बनाउन र मुद्दा मामिला तथा विवादमा निर्णय मात्र नगरी न्याय गर्नलाई सहयोग पुऱ्याउन यो व्यवस्था जरुरी देखिन्छ ।
९		३०	<u>सम्पत्तिको हक:</u>	<u>उपधारा ४ मा थप व्यवस्था</u> <u>आदिवासी जनजातिले भोगी चर्चि आएका</u> <u>वा उनीहरूको पहाच भित्र रहेका जग्गा</u> <u>जमिन भने राज्यले अधिग्रहण गर्दा</u> <u>उनीहरूको स्वतन्त्र, पूर्व जानकारी</u> <u>सहितको सहमति लिने छ ।</u>	सामाजिका न्याय स्थापित गर्न र नेपालले अनुमोदन गरेको अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि तथा अनुवन्धहरूको व्यवस्थाको अनुपालन गर्न यो थप प्रावधान जरुरी छ ।
१०		३१	<u>धार्मिक स्वतन्त्रताको हक:</u>	<u>उपधारा थप हुनुपर्ने</u> <u>(४) राज्यले कुनै एक धर्मलाई मात्र प्रत्यक्ष</u> <u>वा अप्रत्यक्षरूपबाट विशेष संरक्षण गर्ने</u> <u>कार्य गर्ने छैन ।</u>	धर्मनिरपेक्षताको मर्म अनुरूप राज्य संचालन गर्न जरुरी भएकोले यो थप प्रावधान आवश्यक छ ।
११		३२	<u>सूचनाको हक:</u>	<u>थप हुनुपर्ने प्रावधान</u> <u>(२) मातृभाषिहरूलाई सार्वजनिक सरोकार</u> <u>र महत्वका सूचना मातृभाषामा प्राप्त गर्ने</u> <u>हक हुने छ ।</u>	सरकारी काम काजको भाषामा मात्र सूचना प्राप्त गर्ने व्यवस्थाले मातृभाषि समुदायलाई सूचनाबाट वञ्चित गर्ने हुदा

					मातृभाषिहरूको सूचनामा पहुच बढाउन यो व्यवस्था जरुरी छ ।
१२		३४	शोषण विरुद्धको हक: (२)धर्म, प्रथा, परम्परा, संस्कार,प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै किसिमले शोषण गर्न पाइने छैन ।	शोषणविरुद्धको हक: (२)धर्म, प्रथा, परम्परा, संस्कार, <u>प्रचलनको नाममा वा वर्ण, वर्ग, लिंग, जाति, भाषा, धर्म र अन्य कुनै आधारमा कुनै पनि किसिमले कसैलाई पनि</u> शोषण गर्न पाइने छैन ।	वर्ण, वर्ग, लिंग, जाति, भाषा, धर्मको आधारमा हुने स्वशणलाई अन्त गर्न जरुरी भएकोले यो यपदफा परिमार्जन गर्न जरुरी छ ।
१३		३५	स्वच्छ वातावरणको हक	उपधारा थप गर्नुपर्ने <u>(४)आदिवासी जनजातिलाई आफ्नो भूमि तथा बसोबास क्षेत्रको वातावरण संरक्षण, संवर्धन, व्यवस्थापन, उपयोग र उपभोग गर्ने हक हुने छ ।</u>	आदिवासी जनजातिहरू मुलतः प्राकृतिक स्रोत साधनहरूमा निर्भर रहने र सीमान्त भूक्षेत्रमा रहने गरेको र वातावरण विनास तथा प्राकृतिक प्रकोपको बढी मारमा पर्ने गरेको र अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्धहरूको व्यवस्था अनुसार पनि वातावरण संरक्षण, संवर्धन, व्यवस्थापन, उपयोग र उपभोगमा उनीहरूको सहभागीता सुनिश्चित गरेकोले यो उपधारा थप जरुरी भएको ।
१४		३६(५)	शिक्षा सम्बन्धी हक: (५)नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा माध्यमिक तहसम्म शिक्षा प्राप्त गर्न र कानुन बमोजिम विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्न र सञ्चालन गर्न हक हुनेछ ।	शिक्षा सम्बन्धी हक: (५)नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेम्पस्ती समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा माध्यमिक तहसम्म शिक्षा प्राप्त गर्ने र कानुनबमोजिम विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्न, <u>संचालन गर्ने र नियन्त्रण गर्ने हक हुने छ ।यस हकको प्रचलनको लागि राज्यले प्रभावकारी व्यवस्था गर्ने छ ।</u>	बहुभाषिक समाजमा प्रत्येक भाषिक समुदायको गुणस्तरिय शिक्षामा पहुच बढाउन, भाषाका कारण शिक्षाबाट वञ्चित बाल बालिकाहरूको शैक्षिक स्तरमा सुधार ल्याउन,प्रत्येक समुदायको क्षमता अभिवृद्धिको अवस्था विस्तार गर्न र साास्कृतिक बहुलवादको मर्म अनुरूप शिक्षा प्रणालीलाई सुदृढ पार्न यो

					प्रावधान थप्न जरुरी छ ।
१५		३७ (१)	भाषा तथा संस्कृतिको हक: (१)प्रत्येक व्यक्ति र समुदायलाई आफ्नोभाषा प्रयोग गन हक हुनेछ ।	भाषा तथा संस्कृतिको हक: (१)प्रत्येक व्यक्ति र समुदायलाई सरकारी काम काज र सार्वजनिक स्थान वा कार्यालयमा आफ्नो भाषा प्रयोग गन हक हुनेछ ।	भाषाको प्रायोग परिवार र समुदायमा प्रयोगमा मात्र सीमित गर्नाले भाषाको क्रमशः लोप हुने हुदा भाषा संरक्षण र संवर्धन र भाषिक विविधता प्रवर्धन गर्न यो व्यवस्था जरुरी छ ।
१६		३७ (२)	भाषा तथा संस्कृतिको हक: (२)नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो भाषा, लिपि,संस्कृति, सांस्कृतिक सभ्यता र सम्पदाको संरक्षण र संवर्धन गर्न हक हुनेछ ।	भाषा तथा संस्कृतिको हक: (२)नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेम्सी समुदायलाई आफ्नो भाषा, लिपि,संस्कृति, सांस्कृतिक सभ्यता र सम्पदाको संरक्षण र संवर्धन गर्न हक हुनेछ । यस्तो हकको प्रचलनको लागि राज्यले आवश्यक प्रभावकारी व्यवस्था गर्ने छ ।	भाषा, लिपि,संस्कृति, सांस्कृतिक सभ्यता र सम्पदाको संरक्षण र संवर्धन सम्बन्धित समुदायको आफ्नो स्रोत र साधनबाट मात्र प्रभाकारी नहुने हादा र बहुवादको प्रवर्द्धन पनि नहुने हादा यो थप व्यवस्था जरुरी छ ।
१७		४१(२)	खाद्य सम्बन्धीहक: (२)प्रत्येकनागरिकलाई कानुन बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ ।	खाद्य सम्बन्धीहक: (२)प्रत्येकनागरिक र समुदाय लाई कानुन बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ ।	खाद्य सम्प्रभुताको हक नागरिकको सरोकारको विषयमात्र नभएर पर्यावरणीय क्षेत्रका समुदाय विशेषको गम्भिर सरोकारको विषय भएको समुदाय भन्ने शब्द थप्न आवश्यक छ ।
१८		४३(४)	महिलाकोहक: (४) राज्य संयन्त्रका सबै निकायमा महिलालाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागि हुने हक हुनेछ ।	महिलाकोहक: (४) राज्य संयन्त्रका सबै निकायमा महिलालाई महिला भित्रकै विविधता अनुरुप समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागि हुने हक हुनेछ ।	महिला मात्र उल्लेख गर्नाले प्रत्वशाली जातिका महिलाहरुको मात्र पहुच र अवसर विस्तार हुने हादा महिला भित्र पनि जातीय विविधतालाई ख्यालमा राखी समानुपातिक समावेशी व्यवस्था हुनु जरुरी हादा यस्तो उपधारा आवश्यक भएको हो ।
१९		४७ (१)	सामाजिक न्यायको हक:	सामाजिक न्यायको हक:	दमनकारी, विभेदकारी र

			(१) सामाजिकरूपले पछाडि परेका महिला, दलित, आदिवासी, आदिवासी जनजाति, खसआर्य, मधेशी, थारु, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, मुस्लिम, पिछडावर्ग, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, युवा, किसान, मजदुर, उत्पीडित वा पिछडाएको क्षेत्रका नागरिकलाई समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका संरचना तथा सार्वजनिक सेवामा सहभागिताको हक हुनेछ ।	(१) सामाजिक, <u>सांस्कृतिक, आर्थिक र राजनीति</u> रूपले पछाडि परेका <u>पारिएका</u> महिला, दलित, <u>अम्दिबन्सी</u> , आदिवासी जनजाति, खस अर्भ, मधेशी, थारु, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, मुस्लिम, पिछडावर्ग, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, युवा, किसान, मजदुर, उत्पीडित वा पिछडाएको क्षेत्रका नागरिकलाई समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका संरचना तथा सार्वजनिक सेवामा सहभागिताको हक हुनेछ ।	वहिष्करणकारी राज्य संरचनाले पुयाएको ऐतिहासिक अन्याय र क्षतिलाई सम्बोधन गर्न यो प्रावधान स्पष्ट हुन जरुरी भएकाले परिमार्जन गरिएको हो ।
२०		५१	आत्मनिर्णयको हक	<u>नयाा धारा थप गर्ने</u> (१) <u>आदिवासी जनजातिलाई आत्म-निर्णयको हक हुनेछ, । यसको आधारमा उनीहरूले स्वतन्त्रपूर्वक राजनीतिक अवस्था निर्धारण गर्ने, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकास गर्ने, अनि परम्परागत भूमि तथा प्राकृतिक स्रोतको स्वामित्व, नियन्त्रण, प्रयोग, उपभोग र व्यवस्थापन गर्ने छन् ।</u> (२) <u>आदिवासी जनजातिले आत्मनिर्णयको हक स्वायत्तता र स्वशासनमार्फत अभ्यास गर्नेछन् ।</u> (३) <u>आदिवासी जनजातिलाई सबै क्षेत्र र तहका निर्णय गर्ने राज्यसंरचनामा जातीय जनसंख्याको आधारमा समावेशी समानुपातिक प्रतिनिधित्वको हक हुनेछ । राज्यले छुट्टै निर्वाचन क्षेत्र र प्रणाली लगायतका उपायद्वारा आदिवासी</u>	दमन, विभेद, वहिष्करण, अधिनस्तता र असमाता, शोषण आदि अमानवीय कार्य रोकी समानता, स्वतन्त्रता, स्वाधिनता सुश्चित गर्न मानव अधिकार र आदिवासी जनजाति अधिकार सम्बन्धी दस्तावेजहरूले प्रत्याभूत गरेको जन्मशिद्ध अहरणीय अविभाज्य आत्मनिर्णयको अधिकारलाई संविधानमा लिपिवद्ध गर्न जरुरी भएको र आदिवासी जनजातिहरूलाई राज्यको शक्ति संरचना र शासकीय पद्धतीमा सहभागी बनाउन र देशको समग्र स्रोत साधन र अवसरहरूमा उनीहरूको पहुच बढाउन एवं ऐतिहासिक अन्यायको संबोधन गर्न यस्तो हकको व्यवस्था गर्न जरुरी भएकोले यो प्रावधान -धारा) थप

				<p><u>जनजातिलाई समान हैसियत र अधिकार उपभोग गराउने व्यवस्था गर्नेछ ।</u></p> <p><u>(४) आदिवासी जनजातिहरुलाई उनीहरुसंग सम्बन्धित र सरोकार रहने कानून निर्माण, शंसोधन वा खारेज गर्दा, भूमि व्यवस्थापन र प्रशासनिक, नीतिगत तथा विकास सम्बन्धी कार्य गर्दा उनीहरुको परम्परागत तथा प्रतिनिधिमूलक संस्थामार्फत स्वतन्त्र अग्रिम सुसूचित सहमतिको हक हुनेछ ।</u></p> <p><u>(५) राज्यले स्वतन्त्र अग्रिम सुसूचित सहमति, सहभागिता र प्रतिनिधित्व कार्यान्वयनको निम्ति आवश्यक कानून, नियम वा नीति बनाउने छ ।</u></p>	गरिएको हो ।
२१		५२	भूमि तथा प्राकृतिक स्रोतको अधिकार	<p><u>नया धारा थप गर्ने आदिवासी जनजातिहरुलाई अनौ पृथ्वीली भूमि, भूक्षेत्र तथा प्राकृतिक स्रोत साधनमाथि स्वामित्व, प्रयोग, उपभोग, व्यवस्थापन, संरक्षण र नियन्त्रणको हक हुनेछ ।</u></p>	आफनो पृथ्वीली भूमि, भूक्षेत्र र त्यहा भएका प्राकृतिक स्रोत साधनहरुको स्वामित्व, उपयोग, व्यवस्थापन र संरक्षणबाट वञ्चित हुदा र बाहिरीयाले भने त्यसबाट लाभ लिइरहादा आदिवासी जनजातिहरुको पहिचान र स्वाभिमानमा धक्का पुग्ने, आर्थिक संकट गहिरिदै जाने, वातावरणीय विनास बढ्दै जाने हादा अन्तर्राष्ट्रिय कानून र प्रचलन अनुसार यस्तो व्यवस्था हुनु आवश्यक भएकोले संविधानमा यस्तो हकको व्यवस्था हुनु उपयुक्त र जरुरी छ
२२	समानताको हक	३:२३:३	तर आर्थिक रुपले विपन्न, सामाजिक वा	<u>(क) सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले</u>	सामाजिक सांस्कृतिक कारणले

			<p>सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी, आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेशी, थारु, किसान, मजदूर, उत्पीडित वर्ग, मुस्लिम, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, लोपोन्मुख समुदाय, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय र पिछडिएको क्षेत्रको नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासको लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।</p>	<p><i>पिछडिएका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, लोपोन्मुख समुदाय संरक्षण, सशक्तीकरण र विकासको लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।</i></p> <p><i>(ख) अन्य विभिन्न कारणले पिछडिएका किसान, मजदूर, उत्पीडित वर्ग, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अशक्त वा असहाय र पिछडिएको क्षेत्रको नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासको लागि कानून बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन ।</i></p>	<p>पिछडिएका र अन्य कारणले बहिष्करणमा परेकाको वर्गिकरण गर्दा नीति निर्माणमा स्पष्टता र सहजता हुने । साथै पिछडिएको क्षेत्रको नागरिक भनेर उल्लेख गरेपछि खस आर्यलाई यस वर्गमा राख्न आवश्यक देखिन्दैन।</p>
२३.	राज्यको स्वरूप र राज्य शक्तिको बाँडफाँड	५:६०:३-४	<p>पहिचानका जातीय/समुदाय, भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक/क्षेत्रगत निरन्तरता एवं ऐतिहासिक निरन्तरता र सामर्थ्यका आर्थिक अन्तरसम्बन्ध र सामर्थ्यता, पूर्वाधार विकासको अवस्था र सम्भावना, प्राकृतिक साधन र स्रोतको उपलब्धता र प्रशासनिक सुगमताका आधारमा नेपालमा आठ प्रदेश रहने छन्। प्रदेशको सीमांकन सम्बन्धी सुझाव दिन नेपाल सरकारले एक संघीय आयोग गठन गर्नेछ । त्यस्तो आयोगको कार्यकाल छ महिनाको हुनेछ ।</p> <p>(४) उपधारा (३) बमोजिमको संघीय आयोगको सुझावको आधारमा प्रदेशको सिमांकन सम्बन्धी अन्तिम निर्णय सो आयोगको प्रतिवेदन यस संविधान</p>	<p>पहिचानका जातीय/समुदाय, भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक/क्षेत्रगत निरन्तरता एवं ऐतिहासिक निरन्तरता र सामर्थ्यका आर्थिक अन्तरसम्बन्ध र सामर्थ्यता, पूर्वाधार विकासको अवस्था र सम्भावना, प्राकृतिक साधन र स्रोतको उपलब्धता र प्रशासनिक सुगमताका आधारमा नेपालमा आठ प्रदेश रहने छन्।</p> <p><i>प्रदेशको सीमांकन यहाँ संविधानसभाले गरी संविधानको घोषणा गर्ने । यसो गर्न असमर्थ भए दोस्रो विकल्पको रूपमा सरकारले गठन गरिने संघीय आयोगले ३ महिना भित्र प्रस्तुत गरिने सुझावको आधारमा १ महिना भित्र रुपान्तरित संसदले सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई तिहाई</i></p>	<p>सर्वोच्च आदालतको अन्तरिम आदेशलाई –अन्यथा अर्को निर्णय नभएमा – पालना गर्ने पर्दछ ।</p> <p>पहिचानलाई मूर्त रूप दिने प्रमुख आधार भनेको जातीय बसोबासको भौगोलिक निरन्तरता नै हो ।</p>

			बमोजिम रुपान्तरित व्यवस्थापिका-संसदमा पेश भएको मितिले तीन महिनाभित्र व्यवस्थापिका-संसदमा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई तिहाइ बहुमतले गर्नेछ ।	बहुमतले निर्णय गरिने छ । उल्लेखित दुई मध्य जुनसुकै विकल्प अपनाए पनि सिमाङ्कन गर्दा जातीय बसोबासको भौगोलिक निरन्तरताको आधारमा गर्ने ।	
२४	राज्यको स्वरुप र राज्य शक्तिको बाँडफाँड	५:६०:५	उपधारा (४) बमोजिम निर्माण गरिएका प्रदेशको नामकरण सम्बन्धित प्रदेश सभाको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको दुई तिहाइ बहुमतबाट हुनेछ ।-	प्रदेशको नामाकरण यहि संविधानसभाले गरी संविधानको घोषणा गर्ने । यसो गर्न असमर्थ भए दोस्रो विकल्पको रुपमा प्रदेश सभाको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतबाट हुनेछ । उल्लेखित दुई मध्य जुनसुकै विकल्प अपनाए पनि नामाकरण गर्दा जातीय वा भाषिक वा सांस्कृतिक पहिचान भल्कनै पर्ने हुन्छ ।	नमाकरणलाई सजिलो बनाउने
२५	राज्यको स्वरुप र राज्य शक्तिको बाँडफाँड	५:६०:६	स्थानीय तह अन्तर्गत गाउँपालिका, नगरपालिका र जिल्ला सभा रहनेछन्। गाउँपालिका र नगरपालिकामा रहने वडाको संख्या कानुन बमोजिम हुनेछ ।	स्थानीय तह अन्तर्गत गाउँपालिका र नगरपालिका रहनेछन्। गाउँपालिका र नगरपालिकामा रहने वडाको संख्या कानुन बमोजिम हुनेछ । जिल्ला सभा र जिल्ला परिषद सम्बन्धि सबै प्रावधान हटाउने ।	निम्न कारणले जिल्लाको संरचना आवश्यक नभएको १. प्रस्तावित जिल्लाको अधिकारक्षेत्र संविधानमा व्यवस्था नभएकोले एकतहको स्थानीय सरकारको सिद्धान्तलाई अपनाएको । २. केन्द्र र स्थानीय सरकार बीचमा प्रदेशको व्यवस्था भएकोले अन्य समन्वयकारी संस्था आवश्यक छैन । ३. जिल्ला सभा र जिल्ला परिषद निर्वाचित एकाई हुने हुन्दा कुनै पनि निर्वाचित अङ्ग समन्वयको

					भूमिकामा सिमित हुन नसक्ने भएकोले यसले अनावश्यक भन्भक्त, समस्या र खिचलो बढाउँछ । ४. जिल्लाको संरचनाले गर्दा जातीय बसोबासको भौगोलिक निरन्तरताको आधारमा सिमाङ्कन गर्ने अवरोध भएको। ५. प्रदेशको प्रशासनिक खर्च मितव्ययी बनाउन
२६	राज्यको स्वरूप र राज्य शक्तिको बाँडफाँड	५:६०:७	विशेषक्षेत्र सहितको विशेष संरचना कानून बमोजिम हुनेछ	<u>अल्पसंख्यक आदिवासी जनजाति सघन रूपमा बसोबास गरेको स्थानमा स्वायत्त क्षेत्र र संरक्षित क्षेत्रको को व्यवस्था प्रादेशिक कानून बमोजिम हुनेछ ।</u> <u>स्वायत्त क्षेत्रको अधिकार सूची अनुसूची ८ अनुसार हुने छ ।</u>	पहिलो संविधानसभाको राज्य पुनःसंरचना तथा राज्यशक्तिको बाँडफाँड समितिले तयार गरेको सूचीमा प्रथाजनित कानून थप्ने ।
२७	राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति	६		६:१ अगाडि थप्नु पर्ने <u>नेपालमा एक राष्ट्रपति र एक उप राष्ट्रपति हुने छ । यी दुई मध्ये एक विपरित लिङ्ग र फरक जातजाति हुने छ ।</u>	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रुप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि, परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
२८	संघीय कार्यपालिका	७:७९:९	राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्रीको सिफारिसमा संघीय संसदका सदस्यमध्येबाट समावेशी सिद्धान्त बमोजिम बढीमा पच्चीस जना मन्त्री रहेकोमन्त्रपरिषद्गठन गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्रीको सिफारिसमा संघीय संसदका सदस्यमध्येबाट <u>समानुपातिक</u> समावेशी सिद्धान्त बमोजिम बढीमा पच्चीस जना मन्त्री रहेकोमन्त्रपरिषद्गठन गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रुप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि, परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न संविधानको कुनै खण्डमा समानुपातिक समावेशीलाई परिभाषित गर्नु पर्ने : धेरै संख्या

					हुने राज्यको अङ्गमा न्यूनतम ३३ प्रतिशत महिला सहित जनसंख्याको अनुपातमा खसआर्य, मधेशी, थारु, आदिवासी जनजाति र दलितको प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था ।
२९	संघीय व्यवस्थापिका	८:८८:२	समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रतिनिधि सभाको निर्वाचनको लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा भूगोल, जनसंख्या र प्रादेशिक सन्तुलनको आधारमा महिला, दलित, आदिवासी, आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेशी, थारु, मुस्लिम, पिछडिएको क्षेत्र, अल्पसंख्यक समुदाय समेतबाट बन्द सूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था कानून बमोजिम हुनेछ ।	समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रतिनिधि सभाको निर्वाचनको लागि <u>राजनीतिक दलले बन्द सूचीका आधारमा उम्मेदवारी दिंदा र प्रतिनिधि छान्दा आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेशी, थारु लगायत तराईका आदिवासी र दलितको जनसंख्याको अनुपातमा हुनेछ ।</u> <u>१. यसरी निर्वाचित हुनेमा सबै जातजातिबाट कमसेकम आधा महिला हुनेछ । महिलाको प्रतिनिधित्व प्रत्यक्ष र समानुपातिकबाट कूल संख्यामा कमसेकम ३३ प्रतिशत पुन्याउन आवश्यकता अनुसार समानुपातिकबाट महिलाको प्रतिनिधित्व आदि भन्दा बढी हुन सक्दछ ।</u> <u>२. माथि उल्लेखित सामाजिक समूहबाट हुने उम्मेदवारी र प्रतिनिधित्वमा हरेकको उपसमूहको प्रतिनिधित्व (जस्तै खस आर्यको ब्राम्हण, क्षेत्री र दशनामी, मधेशीको जात समुदाय, जनजाति र मुस्लिम, दलितको पहाडी दलित र मधेशी दलित र आदिवासी जनजातिको बहुसंख्यक र अल्पसंख्यकको) जनसंख्याको अनुपातमै हुनेछ ।</u>	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रुप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि, परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पान

				<p><u>३. माथि उल्लेखित सामाजिक समूहबाट हुने उम्मेदवारीमा नियुक्तम एक जाति एक प्रतिनिधि संघमा सुनिच्छिन हुन पर्ने ।</u></p> <p><u>४. यसरी जनसंख्याको अनुपातमा उम्मेदवारी र प्रतिनिधित्व गराउँदा प्रादेशिक र भौगोलिक सन्तुलनलाई मध्यनजर गर्ने छ ।</u></p>	
३०	संघीय व्यवस्थापिका	८:९५:१	प्रतिनिधिसभाले सो सभाको पहिलो बैठक प्रारम्भ भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र प्रतिनिधिसभाका सदस्यहरु मध्येबाट सभामुख र उपसभामुखको निर्वाचन गर्नेछ । सभामुख र उपसभामुख मध्ये एक जना महिला हुनु पर्नेछ ।	प्रतिनिधिसभाले सो सभाको पहिलो बैठक प्रारम्भ भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र प्रतिनिधिसभाका सदस्यहरु मध्येबाट सभामुख र उपसभामुखको निर्वाचन गर्नेछ । <u>यी दुई मध्ये एक विपरित लिङ्ग, फरक जातजाति हुने छ ।</u>	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि, परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पान
३१	संघीय व्यवस्थापिका	८:९६:१	राष्ट्रियसभाले सो सभाको पहिलो बैठक प्रारम्भ भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र राष्ट्रियसभाका सदस्यहरु मध्येबाट अध्यक्ष र उपाध्यक्षको निर्वाचन गर्नेछ । अध्यक्ष र उपाध्यक्ष मध्ये एक जना महिला हुनु पर्नेछ ।	राष्ट्रियसभाले सो सभाको पहिलो बैठक प्रारम्भ भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र राष्ट्रियसभाका सदस्यहरु मध्येबाट अध्यक्ष र उपाध्यक्षको निर्वाचन गर्नेछ । <u>यी दुई मध्ये एक विपरित लिङ्ग र फरक जातजाति हुने छ ।</u>	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि, परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पान
३२	न्यायपालिका	११:१३०:१	नेपालमा देहाय बमोजिमका अदालतहरु रहनेछन्:- (क) सर्वोच्च अदालत, (ख) उच्च अदालत, र (ग) जिल्ला अदालत ।	नेपालमा देहाय बमोजिमका अदालतहरु रहनेछन्:- (क) सर्वोच्च अदालत, (ख) उच्च अदालत, र (ग) <u>स्थानीय</u> अदालत ।	क.सं ७ मा दिएको कारण
३३	न्यायपालिका			थप्नुपर्ने बुँदा:- <u>न्याय परिषदको गठन लगायत हरेक तहको अदालतमा न्यायधिसहरुको नियुक्ति गर्दा समानुपातिक समावेशी अनुसार हुनेछ ।</u>	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि, परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पान
३४	प्रादेशिक	१२:१६६:९	प्रदेश प्रमुखले मुख्यमन्त्रीको सिफारिसमा	प्रदेश प्रमुखले मुख्यमन्त्रीको सिफारिसमा	प्रस्तावित ८ प्रदेशमा अधिकांश

	कार्यपालिका		प्रदेश सभाका सदस्यमध्येबाट समावेशी सिद्धान्त बमोजिम मुख्यमन्त्री सहित प्रदेश सभाका कुल सदस्य संख्याको बीस प्रतिशत भन्दा बढी नहुने गरी प्रदेश मन्त्रिपरिषद्गठन गर्नेछ ।	प्रदेश सभाका सदस्यमध्येबाट समानुपातिक समावेशी सिद्धान्त बमोजिम मुख्यमन्त्री सहित प्रदेश सभाका कुल सदस्य संख्याको बीस प्रतिशत भन्दा बढी नहुने गरी प्रदेश मन्त्रिपरिषद्गठन गर्नेछ ।	प्रदेशहरु बहुजातीय हुन जाने हुन्दा । प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
३५	प्रादेशिक व्यवस्थापिका	१३:१७५:४	समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रदेश सभाको निर्वाचनको लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिँदा भूगोल र जनसंख्याको आधारमा महिला, दलित, आदिवासी, आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेसी, थारु, मुस्लिम, पिछडिएको क्षेत्र, अल्पसंख्यक समुदाय समेतबाट बन्द सूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था कानुन बमोजिम हुनेछ ।	समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रदेश सभाको निर्वाचनको लागि राजनीतिक दलले बन्द सूचीका आधारमा उम्मेदवारी दिँदा र प्रतिनिधि छान्दा आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेसी, थारु लगायत तराईका आदिवासी र दलितको जनसंख्याको अनुपातमा हुनेछ । १. यसरी निर्वाचित हुनेमा सबै जातजातिबाट कमसेकम आधा महिला हुनेछ । महिलाको प्रतिनिधित्व प्रत्यक्ष र समानुपातिकबाट कूल संख्यामा कमसेकम ३३ प्रतिशत पुन्याउन आवश्यकता अनुसार समानुपातिकबाट महिलाको प्रतिनिधित्व आदि भन्दा बढी हुन सक्दछ । २. माथि उल्लेखित सामाजिक समूहबाट हुने उम्मेदवारी र प्रतिनिधित्वमा हरेकको उपसमूहको प्रतिनिधित्व (जस्तै खस आर्यको ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी र दशनामी, मधेशीको जात समुदाय, जनजाति र मुस्लिम, दलितको पहाडी दलित र मधेशी दलित र आदिवासी जनजातिको बहुसंख्यक	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न

				<p><u>र अल्पसंख्यकको) जनसंख्याको अनुपातमै हुनेछ ।</u></p> <p><u>३. माथि उल्लेखित सामाजिक समुहबाट हुने उम्मेदवारीमा नियुक्तम एक जाति एक प्रतिनिधि सुनिच्छित हुनु पर्ने ।</u></p> <p><u>४. यसरी जनसंख्याको अनुपातमा उम्मेदवारी र प्रतिनिधित्व गराउँदा प्रादेशिक र भौगोलिक सन्तुलनलाई मध्यनजर गर्ने छ ।</u></p>	
३६	प्रादेशिक व्यवस्थापिका	१३:१८१:१	प्रदेश सभाले सो सभाको पहिलो बैठक बसेको मितिले बीस दिनभित्र आफ्ना सदस्य मध्येबाट प्रदेश सभामुख र उपसभामुखको निर्वाचन गर्नेछ । प्रदेश सभामुख र उपसभामुख मध्ये एक जना महिला हुनु पर्नेछ ।	प्रदेश सभाले सो सभाको पहिलो बैठक बसेको मितिले बीस दिनभित्र आफ्ना सदस्य मध्येबाट प्रदेश सभामुख र उपसभामुखको निर्वाचन गर्नेछ । प्रदेश सभामुख र उपसभामुख मध्ये एक <u>विपरित लिङ्ग, फरक जातजाति हुने छ ।</u>	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रुप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
३७	स्थानीय कार्यपालिका	१६:२१३: १-२	प्रत्येक गाउँपालिकामा एक जना गाउँ कार्यपालिका प्रमुख रहनेछ । निजको अध्यक्षतामा गाउँकार्यपालिका गठन हुनेछ । उपधारा (१) बमोजिमको गाउँ कार्यपालिकामा एक जना उपप्रमुख र पन्ध्र जना सदस्य रहनेछन्।	प्रत्येक गाउँपालिकामा एक जना गाउँ कार्यपालिका प्रमुख रहनेछ । निजको अध्यक्षतामा गाउँकार्यपालिका गठन हुनेछ । उपधारा (१) बमोजिमको गाउँ कार्यपालिकामा एक जना उपप्रमुख र पन्ध्र जना सदस्य रहनेछन्। गाउँकार्यपालिका प्रमुख र उपप्रमुख मध्ये एक <u>विपरित लिङ्ग, फरक जातजाति हुने छ ।</u>	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रुप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
३८	स्थानीय कार्यपालिका	१६:२१४:१-२	प्रत्येक नगरपालिकामा एक जना नगर कार्यपालिका प्रमुख रहनेछ । निजको अध्यक्षतामा नगर कार्यपालिका गठन हुनेछ ।	प्रत्येक नगरपालिकामा एक जना नगर कार्यपालिका प्रमुख रहनेछ । निजको अध्यक्षतामा नगर कार्यपालिका गठन हुनेछ, उपधारा (१) बमोजिमको नगर	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रुप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि

			उपधारा (१) बमोजिमको नगर कार्यपालिकामा एक जना उपप्रमुख र कम्तीमा उन्नाईस जना सदस्य रहनेछन्।	कार्यपालिकामा एक जना उपप्रमुख र कम्तीमा उन्नाईस जना सदस्य रहनेछन्। नगरपालिका प्रमुख र उपप्रमुख मध्ये एक विपरित लिङ्ग, फरक जातजाति हुने छ ।	परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
३९	स्थानीय कार्यपालिका	१६:२१८	जिल्लासभा	यो धारा हटाउने	क.सं ७ मा दिएको कारण
४०	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	२०:२३७:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा प्रमुख आयुक्त र अन्य आयुक्तहरूको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा समानुपातिक समावेशीको आधारमा प्रमुख आयुक्त र अन्य आयुक्तहरूको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
४१	लोकसेवा आयोग	२२:२४१:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा संघीय लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा समानुपातिक समावेशीको आधारमा संघीय लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
४२	निर्वाचन आयोग	२३:२४४:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्तहरूको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा समानुपातिक समावेशीको आधारमा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्तहरूको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
४३	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग	२४:२४७:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा समानुपातिक समावेशीको आधारमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न

४४	राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तीय आयोग	२५:२४९:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तीय आयोगको अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा <u>समानुपातिक समावेशीको आधारमा</u> राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तीय आयोगको अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
४५	राष्ट्रिय महिला आयोग	२६:२५१:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रिय महिला आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा <u>समानुपातिक समावेशीको आधारमा</u> राष्ट्रिय महिला आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
४६	राष्ट्रिय दलित आयोग	२७:२५३:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा <u>समानुपातिक समावेशीको आधारमा (पहाडी र मधेशी दलित, महिला र पुरुष दलित)</u> राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
४७	राष्ट्रिय समावेशी आयोग	२८:२५५:२	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रिय समावेशी आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा <u>समानुपातिक समावेशीको आधारमा</u> राष्ट्रिय समावेशी आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रूप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
४८	राष्ट्रिय आदिवासी जनजाति आयोग			<u>थप्नुपर्ने</u>	आदिवासी जनजाति पनि एक बहिष्करणमा परेको समुदाय हो । जुन कारण र प्रयोजनकोलागि महिला र दलित आयोग गठन हुन्छ, त्यो आदिवासी जनजातिको हकमा पनि लागु हुन्छ ।

४९	संविधान संशोधन	३३:२६९:४	उपधारा (२) बमोजिम पेश भएको विधेयक कुनै प्रदेशको सीमाना परिवर्तन वा अनुसूची-५ मा उल्लिखित विषयसाग सम्बन्धित भएमा त्यस्तो विधेयक संघीय संसदमा प्रस्तुत भएको तीस दिनभित्र सम्बन्धित सदनको सभामुख वा अध्यक्षले सहमतिका लागि प्रदेश सभामा पठाउनु पर्नेछ	उपधारा (२) बमोजिम पेश भएको विधेयक कुनै प्रदेशको सीमाना परिवर्तन वा अनुसूची-५ मा उल्लिखित विषय <u>र अनुसूची-६ (साभ्र अधिकार सूची)</u> संग सम्बन्धित भएमा त्यस्तो विधेयक संघीय संसदमा प्रस्तुत भएको तीस दिनभित्र सम्बन्धित सदनको सभामुख वा अध्यक्षले सहमतिका लागि प्रदेश सभामा पठाउनु पर्नेछ	संविधान संशोधनमा प्रदेशको भूमिका हुने संघीय सिद्धान्तलाई नेपालले नकार्न नमिल्ने ।
५०	विविध	३४:२७७	राष्ट्रपतिले समावेशी सिद्धान्तको आधारमा नेपाली राजदूत र कुनै खास प्रयोजनको लागि विशेष प्रतिनिधि नियुक्त गर्नसक्नेछ।	राष्ट्रपतिले <u>समानुपातिक</u> समावेशी सिद्धान्तको आधारमा नेपाली राजदूत र कुनै खास प्रयोजनको लागि विशेष प्रतिनिधि नियुक्त गर्न सक्नेछ ।	प्रस्तावनामा उल्लेखित समानुपातिक समावेशीलाई मूर्त रुप दिन । दोस्रो जनआन्दोलन पछि परिकल्पना गरेको समावेशी लोकतन्त्रलाई साकार पार्न
५१	संक्रमणकालीन व्यवस्था			थप्नु पर्ने <u>प्रदेश सभाको निर्वाचन आउँदो प्रतिनिधिसभाको निर्वाचन अगाडी हुनेछ ।</u>	रूपान्तरित संसद-व्यवस्थापिका कार्तिक २०७५ सालसम्म अर्थात ३ वर्ष भन्दा बढि भएकोले संशोधन प्रस्ताव अनुसार प्रदेशसभाको निर्वाचनको तयारी गर्न प्रसस्त समय भएको । यसले संघीय नेपालको रचनामा ढिलो हुनसक्ने संकालाई मेट्दछ।
५२				राष्ट्रिय सभको निर्वाचन मण्डलमा स्थानीय सरकारको उपप्रमुख पनि समावेश हुनु पर्ने	

अनुसूची ७ मा थप्नुपर्ने क्षेत्राधिकार।

१. नागरिकता र राहदानी वितरण

अनुसूची ८

१. प्रहरी
२. सहकारी संस्था
३. एफ एम, रेडियो र टेलिभिजन
४. शिक्षा : माध्यमिक तह सम्म, संग्रहालय
५. स्वास्थ्य सेवा
६. स्वायत्त निर्वाचित परिषद
७. कर : सम्पति, व्यवसायिक, घरजग्गा, सवारी साधन, मनोरञ्जन, पर्यटन, मालपोत, पारिश्रमिक
८. प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयाल्टी
९. सडक
१०. विद्युत, सिंचाई र अन्य विकास योजना
११. नागरिकता र राहदानी व्यवस्थापन
१२. जग्गा अभिलेख र घर जग्गा धनी पूर्जा
१३. खानी अन्वेषण र व्यवस्थापन
१४. भाषा, संस्कृति, लिपी र धर्मको संरक्षण
१५. प्राकृतिक स्रोत साधन र तिनको व्यवस्थापन
१६. कृषि, पशु विकास, व्यापार व्यवसाय
१७. सेवा व्यवस्थापन
१८. तथ्याङ्क र अभिलेख
१९. प्रथाजनित कानून र अदालत
२०. प्रादेशिक सरकारबाट विनियोजित अन्य अधिकार